

LENKES LÁSZLÓ

Két tó között léggömb

HAKLIK NORBERT: TOM HANKS A VIZEK FELETT

Scolar Kiadó
Budapest, 2017
160 oldal, 2750 Ft

”

Haklik Norbertnek egy évtizednyi szünet után jelent meg új prózakötete a Scolar kiadó *Live* sorozatában. Olyan fiatal kortársak mellett szerepel, mint Herczeg Szonja, Ferenc Mónika vagy Czinki Ferenc. A viszonylag nagyobb szünet egy sor fontos kérdéssel szembesítheti a szerző eddigi munkásságát kísérő kritikust. Nem véletlenül soroltam fel néhány fiatal nevet. Haklik a többi névvel ellentétben jóval tapasztaltabb prózaíró. A kilencvenes évek második felében jelentkezett első kötetével. Nemzedékéhez olyan jeles írók tartoznak, mint pl. Térey János, aki a kötet hátlapján írt ismertetőjében szövé is teszi a megjelenés idejével kapcsolatban felmerülő kérdést: voltaképpen visszatérőként új kezdetről, vagy egy évtizednyi ugrás utáni szerves folytatásról van-e szó. A százötven oldalnyi kötet nyolc novellájának világa, nyelve, témái kapcsán megállapítható, hogy részben mindkét jelenséggel számolhatunk. A Haklik-világ továbbírásával és egy kiadósabb szünet utáni új kezdettel szembesülünk.

A 2006-ban beálló hirtelen törésvonala mentén vázolható fel az a sor tényező, amelyek meghatározták a szerző életét és a későbbi, szépirodalmi munkájához való viszonyát. Haklik évekig egy budapesti, konzervatív lapnál dolgozott meghatározó újságíróként, amikor a munkáját, országát, addigi életét maga mögött hagyván, a csehországi Brnmben telepedett le, ott alapított családot és egy multinacionális cégnél dolgozik azóta is. Több interjúban is vallja, hogy az újságírást már-már robotszerű, mechanikus műveletként volt kénytelen üzni az adott budapesti lapnál, és ezen szeretett volna változtatni úgy, hogy a prózaírást mégis folytatni tudja. Az újságírásra az írás alkalmazott fajtájaként tekint Haklik, így az erős, merész publicisztikai nyelvezettel fémjelzett újságírást végül felváltotta a szépirodalom. A „karakteres hang és kiforrott látásmód” (Térey) túlnyomórészt újságírói gyakorlatának köszönhető. Alkalmazott írásgyakorlatából adódóan a nyelvi, írásbeli készsége, stílusa magas fokú, otthonosan mozog egyszerre több nyelvi regiszterben is. Annak

ellenére, hogy Haklik elutasította a történelemből (és implicita a politikából) való közvetlen ráhatást, a kötet tragikomikus kistörténetei mögött a legújabb kori magyarországi, romániai, szerbiai, németországi stb. politikai és történelmi események tárulkoznak fel, a jelenünket meghatározó, nyomasztó, elfajult kapitalista, politikailag kvázi semleges élethelyzetek mentén. A fenti hatások mellett, alapvetően néhány újabb nyelvi kísérlettel eltekintve, az előző köteteket írja Haklik tovább, aminek kiváló példája a kötet nyitó novellája is, ami egy romantikus legendára alapozott, tragikomikus, groteszk, politikai, meseszerű elbeszélés.

A kötet szerkesztés koncepciója nyilvánvaló. Az első novella közvetlenül abban a székelly mitológiai miliőben folytatódik, ahol tizenegy évvel ezelőtt megszakadt. A sok port felkavart, megosztó, híres-hírhedt előző kötetének, a *Big Székely Sónak* a világával érintkezik. A *Történet Kutysról, aki medve volt*, első látásra is egy játékos (már a címben szereplő szójáték is erre való utalás), parodisztikus, kortárs mese, amiben a jó és a rossz kozmikus harcáról kapunk képet, enyhén meghempergetve nemzeti porcukorba. Haklik a szó és a máz mestere. Frappánsan álcáz minden olyan (politikai) utalást, ami a mesés, népies köntös nélkül, pusztán a napi politikai mókuserékbe szorult, mai átlag magyar, nemigen gondolkodó ember realitásának az alapja lehetne. Az elbeszélés szórakoztató módon vezet be egy olyan fekete-fehér mitológiába bennünket, aminek dichotomikus alapja szerint, egyik pólusa a tiszta, a mind benső, mind külső természetéhez közeli (magyar) fél, ellenben az örök másikkal, a korrupt pólussal, ami a társadalmat, a repressziót, a kizsákmányolást képviselő nem magyar (itt történetesen román) ellenség. Ezek konfliktusa majdnem az utóbbi javára zárul, ám a legvégén mégis a sors (isten, a természet stb.) beavatkozásával mégis győz a nagybetűs igazság. A mitológiák strukturáltak (Barthes), elemeikre bonthatók, felépíthetők, és nem túl mozgékonyak. Itt sincs egyébről szó, egyfajta parodisztikus meseformába zárva.

Haklik elmondása szerint nem a történelem, inkább a család-történetek és azokhoz hasonló mikrotörténetek keltik fel érdeklődését. A kötet budapesti bemutatóján a szerző úgy fogalmaz, hogy ez a kötet a „rituális gyilkos”, kiölte belőle a szépirodalmi értelemben vett múltját és egy új kezdést feltételez. Ez a látszólagos kezdés a kötet második szövegére tehető. Az említett könyvbemutatón Haklik egy találós, pop kulturális analógiát von irodalmi világának transzformációja és egy zenei jelenség között. Elmondása szerint úgy lehetne rávilágítani eddigi munkásságára, mint a Beatles zenekar opusára. Miszerint előző kötetek a Beatles korai pop slágereihez hasonlíthatók, a Tom Hanks-es kötet pedig a kései Beatlesszel vonható párhuzamba, amit a nyitottság, a kísérleti attitűd, a merészebb, szabadabb, nem feltétlenül a populáris zenére hegyezett fülű auditoriumnak írtak. Ez a hasonlat részben helytálló is, lévén Haklik e novelláskötetével olyan nyelvi kísérletekbe kezd, ami eddigi prózavilágára nem volt jellemző. Szövegbe illeszt számítógépes ábrákat, fotokollázsokat, áthúz, besatíroz szavakat, nem használ nagy kezdőbetűt stb. A kötet második novellájának címe is egy ilyen áthúzás. Szövege stilsztikailag kitűnően megírt szöveg, ami a kritikánk bevezetőjében taglalt újságírói korszakból kölcsönöz elemeket. A szöveg önéletrajzi ihletettséggű. Egy idősebb újságíró halálának története köré épül. A szerkezetileg a prózafolyamba fűzött levelek összefonódásával, izgalmas, detektívregény-szerű megoldásokkal felépített novella a szerző elköltözésének, váltásának egyik lehetséges magyarázatát hozza. A Mester névre hallgató tapasztalt, idősebb újságíró haláláról szóló jelentésében, a halál okaként a következő áll a novella záró mondataként: „agyonnyomta a lelket a megíratlan művek terhe”. Ezt nem tudjuk nem elvonatkoztatani a szerző életrajzi síkjától sem. Talán ez lehet egyik húzó oka, amiért Haklik otthagya az új-

ságírást a szépirodalom kedvéért. Egy búskomor, színesen megírt önéletrajzi novella az *Igazam volt tévedtem*, ami Haklik két írói tapasztalatvilágának, az újságírói és a szépírói énjének találkozása mentén íródik.

A szerző egyik alap jellemzője a többnyelvűségre való összpontosítás. Elmondása szerint több nemzetiségű közegben jobban érzi magát, mint történetesen Magyarországon, ahol a II. világháború után egyfajta kulturális gettó alakult ki az egynyelvűség folytán, amelynek zárt ajtóit nyitogatni kellene, mondja, és ezt próbálja megtenni új kötetével is. A probléma megoldását a kulturális, nyelvi sokszínűségben látja. A brünni tapasztalatai is erről vallanak: Csehországban a kulturális sokszínűség, az egymás mellett békében élő nemzetek egymásra figyelése, a multikulturalitás él és működik. Egy ugyanilyen, nemzetileg színes, felszabadult közegben vonul be Tom Hanks a magyar irodalom berkeibe a címadó novellában. Haklik, elmondása szerint, örökölte nyelvérzékét, magyarországi nagyapja például szlovákul is beszélt a magyar mellett, Haklik kislánya pedig máris négy-öt nyelvet tud, amiből számos pozitívum származtatható. Mindezek folytán nagyon jól ismeri a többnyelvű közegek eredményezte mentalitásbeli karakterológiákat, és a címadó novellában fel is vázolja ezeket. A Monarchia egyik alap jellemzője volt a kétnyelvűség, így ebben a novellában is egy volt Monarchia-béli földrajzi térben mozgatja hőseit. Egy poszt-monarchikus, multinacionális hálót rajzol fel, globális jelenünket jellemző elemekkel felvértezve. A novellában találkozhatunk csehekkel, amerikaiakkal, új-zélandiakkal, szerbiaiakkal stb., mely szereplők kommunikációja mentén épül fel egy komikus, közép-európai és globális helyzet. A címadó novella azon „összefüggő történetek végtelen mátrixa”, amelyből főhősként kiemelkedik egy Tom Hanks-képmás, a huszonegyedik századi, globális realitásunkat befolyásoló amerikai látványipar metaforájaként.

A harmadik szövegben a balkáni háborús narratíva a határon túli magyarokat szerepeltető tematikával ötvöződik. Az előző novellában mellékszereplőként megpendített exjugó szál itt bontakozik ki. A jugoszláv háborús traumaszövegekkel operáló kortárs magyar próza egyik legutóbbi regényének írója, Orcsik Roland veti fel egy helyen, enyhén sarkítva, de annál pontosabban, hogy benyomása szerint mintha bizonyos szempontból egy kicsit divattá vált volna ez az exjugó háborús tematika feltárása a prózairodalomban. Ez konkrétan nem vonatkoztható erre a novelláskötetre, de adott esetben, a háborús témát szétírván, amihez egyébként kitűnően ért Haklik újságírói múltja okán, egy egészen korrekt, a magyar irodalmi piacon jól eladható prózakötet születhetne meg ebből a novellából akár. A jó fogalmazás mellett, a jó forgalmazás sem mellékes szempont ma. És éppen ennek fényében értelmezhető következő novella is. A *Gyapjas hal* címre keresztelt szöveg a legszembetűnőbben jellemzi a már említett kísérletezést. Haklik internetes és telekommunikációs szaknyelvvél sűríti ennek az elbeszélésnek a nyelvét. A rá jellemző szóviccekkel játszik el, miközben képekkel, fotókkal szellőzteti az elbeszélés sűrűjét. A néha jól, máskor kevésbé sikeresen elsült poénokat a pop kulturális hivatkozások teszik színesebbé, miközben a nyelvi játszadozások mellett is a fabula erősen hollywoodi blockbuster-gyanús. Adott egy outsider, a zseni hacker-informatikus, egy afféle „nerd”, aki különböző csavarok folytán, terroristává avanszál és a hétköznapi hősüinkre a végén már nem más, mint a Pentagon vadászik. Egyfajta saját farkába harapó kapitalizmuskritika ez a szöveg. A már látott filmes-narratív paneleket, a szövegbe ékelt nem alfanumerikus elemek és a szöveg humora húzzák ki állóvízéből. És a következő novella sem rugaszkodik el túlságosan az eddig megismert haklikos elemektől, az újabb kori kelet-

európai kommunista történelem és a nyugat-európai vadkapitalista jelen opponál egymással, amit egy gofri emléke által kiváltott elbeszélésfolyamon egyensúlyoz a szerző, pop kulturális teába merítve. A gofri lesz a Haklik-*madeleine*. Az utolsó előtti elbeszélés viszont Haklik poétikájának még egy jellegzetességét erősíti meg, nevezetesen a populáris kultúrában, egészen pontosan, az úgynevezett nem hivatalos, zenei ellentúrákban való jártasságát. Élvezetes néhány oldal ez a szöveg, amelyben ismét légballonban utazunk, és abból figyelünk le a jellemzően újabb kori történelmi és szubkulturális szálak egymásba fonódására Berlin felett. Viszont a röpké élvezetes trip után, a záró novella visszahúz bennünket a tavak közelébe.

A könyv szerkesztése szempontjából az utolsó elbeszélés logikus megoldás, több szinten is kapcsolódik az első novellához. Egy történelmi, kalandos, romantikus elbeszélés, amiben egy tárgy, konkrétan egy óra sorstörténetének leszünk tanúi. Az időbeli sík kicsit több mint kétszáz évet foglal magában, történetesen a modern magyar állam történetével párhuzamosan. E szöveg végén is a sors keze(!), miként első novellánkban is, frappánsan megold minden problémát. Az óra, kétszáz éves Odüsszeiája után, a sors által kiszabott, „természetes” helyén végzi. „Oda kerül, ahol a haza van.” Nemzeti happy end.

Ám mindamelllett, hogy kiszámítható panelek sorjáznak (1848, Petőfi Sándor, a Titanic-mítosza, a II. világháború, 1956) érdekesnek tűnhet, miként szólnak meg különböző nyelvi regiszterekben a főhősök, viszont ez a szöveg mélyrétegein nem sokat változtat. A Haklik-mátrix a végén kicsit cseppfolyóssá hígul, ami az előző novellák sorozata után egyfajta semleges ízt hagyhat a könyv befejeztével az olvasóban. A jól megírt mondatok, helyesen megszerkesztett bekezdések, a jól kitalált dramaturgia után kisebb mozdulatlanság áll be. Mint a Szent Magdolna és a Fertő tavak álló vize, amik közre fogják a szövegek jobbra-balra szállingózó cselekményballonjait a kötet folyamán.

Amellett, hogy kárpát-medencei „sorskomédiákként” minősíti szövegvilágát, minden egyes Haklik-szöveg, a pszeudo-mágikus realistától, a politikailag nem túl semlegesen át, a romantikus, meseszerűig, mindegyik az újabb kori történelemből merít. A pop kultúrát jól ismerő szerző erőssége ugyancsak a tisztán, pontosan, érthetően folyó mondatok megszerkesztettsége, illetve a többnyelvűsége által párhuzamosan több kultúrában való otthonosság.